

1. POGLAVLJE

– U KOJEM PAJALA ZAKORAČUJE U
MODERNO DOBA, POJAVLJUJE SE MUZIKA,
A DVA MALA DEČAKA KREĆU NA PUT
S LAKIM PRTLJAGOM

Početkom šezdesetih godina asfaltirana je naša četvrt u Pajali. Bilo mi je pet godina i čuo sam tutnjavu dok su se približavali. Pored naše kuće gmizala je kolona vozila nalik na tenkove, koja su krenula da rovale i rasturaju džombasti šljunčani put. Bio je početak leta. Muškarci u radničkim kombinezonima hodali su naokolo raširenih nogu, pljuvali burmut, baratali gvozdenim šipkama i mrmljali na finskom, dok su domaćice virile iza zavesa. Bilo je to strašno uzbuđljivo za jednog mališana. Visio sam na ogradi, virio između letvi i udisao paru dizel-goriva tih oklopnih čudovišta. Ona su se zarivala u vijugavi seoski put kao u kakav stari leš. Blatnjavi put s bezbrojnim jamicama koje su se obično punile kišom, bubuljičava leđa što su pri topljenju leda mekšala kao puter, a leti su posipana solju, kao meso, da se prašina ne bi podizala. Šljunčani put bio je zastareo. Pripadao je minulom vremenu, onom u kojem su se naši roditelji rodili, ali koje su jednom završavali hteli da ostave za sobom.

Naša četvrt se u narodnom govoru zvala *Vittulajänskä*, što u prevodu znači Pičkin rit. Poreklo imena je nejasno, ali je verovatno nadenuto zato što se ovde rađalo tako mnogo klinaca. U mnogim kućercima bilo je i po petoro dece, ponekad i više, a to ime je postalo neka vrsta grube počasti ženskoj plodnosti. Vitulajenke, ili Vitula, kako se ponekad skraćeno govorilo, bila je nastanjena seljanima iz siromašnih

porodica, koji su odrastali u vreme mršavih tridesetih godina. Zahvaljujući napornom radu i povoljnim ekonomskim uslovima ljudi su stali na noge i mogli da pozajme pare za kupovinu kuće. Švedska je cvetala, privreda je bila u usponu, pa je čak i pokrajina Turnedal povučena u juriš ka uspehu. Napredak je nastupio tako iznenađujuće brzo da se ljudima i dalje činilo da su siromašni, iako su postali bogati. S vremena na vreme pojavljivala se zabrinutost da će im sve biti oduzeto. Domaćice su iza zavesa sopstvene izrade sa strepnjom razmišljale o tome kako im je odjednom dobro. Imali su celu kuću za sebe i svoje potomstvo. Imali su od čega da kupe odeću, deca nisu morala da idu u zakrpljenom i prepravljenom. Imali su čak i kola. A sada će biti uklonjen i šljunčani put, biće krunisan asfaltom crnim kao nafta. Siromaštvo će odenuti crnu kožnu jaknu. Postavljena je budućnost, glatka kao obraz. Tu će deca voziti svoje nove bicikle ka blagostanju i inženjerskom obrazovanju.

Sanduci kipera rikali su i urlali. Kamioni su posipali šljunak. Parni valjci sabijali su nasip pod svojim ogromnim čeličnim cilindrima, čija je težina bila tako nepojmljiva da sam imao želju da im podmetnem svoje petogodišnje stopalo. Bacao sam pod njih veliko kamenje, pa sam istrčavao napolje i tražio ga kad bi prošli, ali kamenja nije bilo. Nestalo je na sasvim magičan način, i jeziv i opčinjavajući. Polagao sam dlan na savršenju površinu. Bila je čudnovato hladna. Kako je hrapavi šljunak mogao da postane gladak kao čaršav? Bacio sam viljušku iz kuhinjske fioke, a zatim i svoju plastičnu lopaticu, ali su i one nestale bez traga. Još i danas se pitam leže li i dalje tamo u nasipu, ili su stvarno nestale kao čarolijom odnete.

Baš u to vreme moja starija sestra kupila je svoj prvi gramofon. Krišom sam ušao u njenu sobu dok je bila u školi. Gramofon je stajao na pisaćem stolu; čudo tehnike od crne

plastike, sjajna mala kutija sa providnim poklopcem koji je krio neobičnu dugmad i reglere. Oko njega ležali su vikleri, karmini i sprejevi. Sve je bilo moderno, nepotrební luksuz, sve je predstavljalo znak našeg bogatstva i obećavalo budućnost punu rasipništva i blagostanja. U lakovanom kovčežiću ležale su hrpe fotografija filmskih zvezda i bioskopskih karata. Šveca ih je sakupljala i imala je debele svežnjeve ulaznica iz Vilhelmsonovog bioskopa, na čijim je poledinama pisala naziv filma, glavne uloge i ocenu.

Na plastičnu rešetku koja je ličila na stalak za sušenje sudova stavila je svoju jedinu singl ploču. Ja sam se svečano i pred bogom zakleo da je ni dahom neću dodirnuti. Sada sam je zgrabio ustreptalim prstima i prešao preko sjajnog omota na kome je jedan naočit mladić svirao gitaru. Crni pramen kose padao mu je na čelo, on se osmehivao i gledao me u oči. Oprezno sam, vrlo oprežno, iščeprkao crni vinil. Pažljivo sam otvorio poklopac gramofona. Pokušao sam da se setim kako je šveca radila i spustio sam ploču na disk. Na centralni nosač namestio sam veliku rupu singlice. A onda sam, pun očekivanja od kojeg me je oblivao znoj, uključio gramofon.

Disk se trgnuo i počeo da se vrti. Bilo je to neizdrživo uzbudljivo, gušio sam poriv da pobegnem glavom bez obzira. Trapavim dečaćkim prstima dohvatio sam zmiju, crnu krutu ručku sa otrovnim zubom, tvrdim kao čačkalica. A onda sam je spustio na rotirajuću plastiku.

Šištalo je kao kad smo pržili slaninu. I ja sam znao da se nešto pokvarilo. Upropastio sam ploču, nikad više neće moći da se sluša.

– BAM-BAM... BAM-BAM...

Ne, evo ga! Žestoki akordi. A onda Elvisov grozničav glas.

Stajao sam kao okamenjen. Zaboravio sam da gutam, nisam ni primećivao da mi pljuvačka curi s donje usne. Bio sam ošamućen, vrtelo mi se u glavi, zaboravio sam da dišem.

To je bila budućnost. Tako je zvučala. Muzika koja liči na riku građevinskih mašina, zveka koja ne prestaje, buka koja vodi ka purpurnocrvenom izlasku sunca na horizontu.

Nagnuo sam se i provirio kroz prozor. Tamo se pušilo iz jednog kamiona i video sam da su počeli da prekrivaju put. Ali nisu izlivali crni i kao koža sjajni asfalt. Nego katran. Prašnjavosivi, džombasti, ružni jebeni katran.

Po njemu ćemo mi, stanovnici Pajale, voziti bicikle ka budućnosti.

Kada su se mašine konačno povukle, krenuo sam u kratke, oprezne šetnje po komšiluku. Sa svakim korakom svet je rastao. Tek popločana ulica vodila je dalje ka drugim tek popločanim ulicama, placevi su se širili kao bujni parkovi, a džinovski psi lajali su na mene čvrsto vezani zveketavim lancima. I što sam se više šetao, to je više toga imalo da se vidi. Svetu nije bilo kraja, sve vreme se širio i ja sam osetio vrtoglavicu koja se graničila sa mučninom kada sam shvatio da bi čovek mogao tako da hoda zauvek. Na kraju sam skupio hrabrost i pitao tatu, koji je prao naš novi volvo PV:

- Koliki je svet?
- Mnogo veliki – rekao je.
- Ali negde se valjda završava?
- U Kini.

Bio je to jasan odgovor, koji mi je doneo olakšanje. Ako bismo samo išli dovoljno daleko, kraj postoji. A nalazi se u kraljevstvu kosookih žutaća, na drugoj strani Zemljine kugle.

Bilo je leto i sunce je pržilo. Košulja mi je spreda bila mokra od kapljica sladoleda koji sam lizao. Napustio sam naše dvorište, napustio sigurnost. S vremena na vreme bih se osvrnuo, plašeći se da se ne izgubim.

Otišao sam do igrališta, koje je u stvari bilo stara livada za košenje, ostavljena usred naselja. Opština je u travi postavila jednu ljuljašku i ja sam seo na uzanu dasku, žustro cimajući lance da bih se brže ljuljao.

Sledećeg trenutka primetio sam da me neko posmatra. Na toboganu je sedeo jedan dečko. Na samom vrhu, kao da je baš hteo da se spusti. Ali je čekao, nepokretan kao ptica grabljivica, i posmatrao me širom otvorenih očiju.

Bio sam na oprezu. Kod tog dečaka postojalo je nešto neprijatno. Nije bilo moguće da je tu sedeo kada sam stigao, činilo mi se da se tek tako stvorio ni iz čega. Pokušao sam da se pravim da ga ne primećujem, pa sam se ljuljao tako vrtoglavo visoko da su lanci počeli da mi se opuštaju u rukama. Zažmurio sam u tišini i osetio kako me prožimaju žmarci dok sam pratio luk sve brže ka zemlji, a onda gore, ka svetlosti na drugoj strani.

Kada sam otvorio oči, sedeo je u pesku. Kao da je sleteo na raširenim krilima, ni šum nisam čuo. I dalje me je prodorno posmatrao, trupa napola okrenutog na drugu stranu.

Prestao sam da se mrđam na ljuljašci i pustio da se brzina polako smanji. Na kraju sam skočio u travu, napravio kolut napred i ostao da ležim. Zurio u nebo. Beli oblaci kotrljali su se preko reke. Ličili su na velike, vunaste ovce koje leže i spavaju na tavanu. Kada bih zatvorio oči, video bih kako se mala stvorenja pokreću na unutrašnjosti kapaka. Crne tačkice što gamižu po crvenoj opni. Kada bih zažmurio jače, primetio bih ljubičaste, šarene figurice u mom stomaku. Pentrale su se jedna na drugu i pravile šare. I tu je bilo životinja, i tu je postojao svet koji je trebalo otkriti. Obuzeo me je vrtoglav osećaj, svest o tome da se svet sastoji od mnoštva vrećica, zavezanih jedna preko druge. Kroz koliko god slojeva da se probijemo, bilo ih je sve više.

Otvorio sam oči i zaprepastio se. Dečko je ležao pored mene. Ispružio se na leđa tik do mene, tako blizu da sam skoro osećao toplinu njegovog tela. Imao je neobično sitno lice. Sama glava bila je normalna, ali su crte lica bile zbijene na premaloj površini. Kao lice lutke, zalepljeno na veliku, smeđu kožnu fudbalsku loptu. Kosa mu je bila ostrižena kod kuće, nejednakim potezima, a jedna krasta otpadala je sa čela.

Žmirio je jednim okom, onim upravljenim ka suncu. Drugo je ležalo dole u travi, širom otvoreno, sa ogromnom zenicom u kojoj sam video sopstveni odraz.

– Kako se zoveš? – pitao sam.

Nije odgovorio. Nije se pomerio.

– *Mikäs sinun nimi on?* – ponovio sam na finskom.

Sada je otvorio usta. Nije to bio nikakav osmeh, ali su mu se videli zubi. Bili su žuti, prekriveni starim naslagama hrane. Mali prst zabio je u nos, ostali prsti bili su predebeli da bi stali. I ja sam uradio isto. Iskopali smo svaki po slinu. On je svoju stavio u usta i progutao je. Ja sam oklevao. Onda je on hitro maznuo moje govance, pa je i njega progutao.

Shvatio sam da želi da mi bude prijatelj.

Seli smo u travu i ja sam poželeo da i sâm zadivim dečaka.

– Možemo da idemo kud god poželimo!

On je pažljivo slušao, ali nisam bio siguran da je razumeo.

– Čak do Kine – nastavio sam.

Da bih pokazao kako to ozbiljno mislim, krenuo sam ka putu. Odvažno, pun izveštačenog, pompeznog samopouzdanja koje je skrivalo nervozu. On je krenuo za mnom. Odšetali smo do žute zgrade parohijskog doma. Na putu ispred dvorišta bio je parkiran autobus, sigurno je pripadao turistima koji su posećivali Lestadijusovu kuću. Vrata autobusa bila su zbog vrućine otvorena, ali od šofera ni traga. Povukao sam klinca za sobom do stepenica, pa smo se popeli. Na sedištima, koja su malo mirisala na vlagu, ležale su jakne i torbe. Seli smo na sam kraj i čučnuli iza naslona. Uskoro je u autobus ušlo nekoliko starijih gospođa koje su sele, dahćući i znojeći se. Govorile su neki jezik koji je zvučao kao tuš i u velikim gutljajima ispijale flašice gaziranih sokova. Zatim im se pridružilo još nekoliko penzionera, dok se šofer pojavio napolju i namestio burmut pod usnu. A onda smo krenuli.

U tišini i razrogačenih očiju posmatrali smo pejzaž koji je promicao pred nama. Napustili smo Pajalu, čije su poslednje kuće uskoro nestale za nama, i zabrundali kroz divljinu.

Toliko šume, nije joj bilo kraja. Stari telefonski stubovi s porcelanskim izolatorima, sa kojih su žice visile na suncu u teškim lukovima.

Prešli smo nekoliko kilometara pre nego što su nas primećili. Slučajno sam gurnuo sedište ispred nas, pa se jedna gospođa s raširenim porama na obrazima okrenula. Oprezno sam se osmehnuo. Ona je odgovorila kecom, na trenutak je kopala po tašni, a onda nas ponudila slatkišima iz neobične kesice, koja kao da je bila od tkanine. Rekla je nešto što nisam razumeo. Onda je pokazala u pravcu šofer a upitala:

– *Papa?*

Klimnuo sam glavom ukočeno se osmehujući.

– *Habt Ihr Hunger?* – nastavila je.

I pre nego što smo stigli reč da izustimo, tutnula nam je u ruke po parče ražanog hleba sa sirom.

Nakon dugačkog i truskavog putovanja zaustavili smo se na velikom parkingu. Svi su pohrlili napolje, pa tako i ja i moj drugar. Pred nama se nalazila široka betonska zgrada s ravnim krovom i visokim metalnim antenama koje su štrčale na sve strane. Nešto dalje, iza žičane ograde, stajalo je nekoliko aviona s propelerima. Šofer je otvorio jedna vratanca i počeo da vadi putne torbe. Dobra gospođa imala je previše prtljaga i strašno se uzrujala. Graške znoja nizale su joj se pod obodom šešira, a ona je sisala svoje zube uz gadno coktanje. Da bismo joj zahvalili za sendviče, ja i drugar smo joj pomogli dohvativši jednu tešku torbu. Odvukli smo je do zgrade gde se čopor penzionera sakupio u bučnu, brbljivu gomilu pred nekim šalterom i počeo da vadi sve moguće papire. Jedna uniformisana teta strpljivo je pokušavala da održi red. Zatim smo, sakupljeni u gomilu, prošli kroz obrtni krst i otišli do aviona.

Bio mi je to prvi put da letim. Obojica smo se osećali malo izgubljeno, ali nam je jedna slatka, smeđooka žena sa zlatnim srcima u ušima pomogla da zavežemo sigurnosne pojaseve. Moj drugar se našao na sedištu pored prozora, i mi smo

s rastućim uzbuđenjem gledali kako sjajni propeleri počinju da se vrte, sve brže i brže, dok nisu potpuno nestali u okruglom, nevidljivom vrtlogu.

Zatim smo se pokrenuli. Bio sam pritisnut uz naslon sedišta i osećao sam kako točkovi truckaju, a zatim i laki trzaj kada smo napustili tle. Dečko je sav očaran prstom pokazivao kroz prozor. Leteli smo! Dole pod nama ležao je svet. Ljudi, kuće i automobili smanjili su se do veličine igračaka, tako malih da bi stale u džepove. A onda su se sa svih strana pojavili oblaci, beli spolja, a unutra sivi kao kaša od zobenih pahuljica. Podigli smo se kroz oblake i nastavili da se penjemo sve dok avion nije dosegao najvišu tavanicu neba i počeo da lebdi idući napred tako sporo da se jedva i primećivalo.

Dobra stjuardesa donela nam je sok, što je bila prava sreća, jer smo već pošteno ožedneli. A kad nam se piškilo, odvela nas je do maleckeg sobice gde smo jedan za drugim izvadili pišu. Pišaća je tekla dole u rupu i ja sam zamišljao kako nastavlja ka zemlji, kao tanka žuta kiša.

Zatim smo dobili po knjižicu i krede. Ja sam nacrtao dva aviona kako se sudaraju. Drugar je svoju ostriženu glavu naginjao sve više unazad i uskoro je zaspao otvorenih usta. Od njegovog daha hvatala se magla na prozoru aviona.

Prošlo je dosta vremena, a onda smo sleteli. Svi putnici su žurno izašli i mi smo u gužvi izgubili staru gospođu. Pitao sam jednog čiku sa kačketom da li je ovo Kina. On je odmahnuo glavom i pokazao duž jednog beskrajno dugačkog hodnika, kojim su ljudi dolazili i odlazili s torbama u rukama. Krenuli smo u tom pravcu i ja sam nekoliko puta morao učtivo da pitam pre nego što smo počeli da primećujemo ljude sa kosim očima. Pomislio sam kako će oni sigurno u Kinu, pa smo seli pored njih i strpljivo čekali.

Posle nekog vremena pojavio se čovek u tamnoplavoj uniformi i počeo da postavlja pitanja. Izgledalo je da će biti nevolja, videlo mu se po očima. Zato sam se stidljivo osmehivao i pravio se da ne razumem šta govori.

– Tata – promrmljao sam i neodređeno pokazao u daljinu.

– Čekajte ovde – rekao je i nestao žustrim koracima.

Čim je otišao, preselili smo se na drugu klupu. Uskoro smo upoznali jednu crnokosu malu Kineskinju u dokolenicama, koja je imala zanimljivu plastičnu slagalicu. Raširila je komadiće po podu i pokazala nam kako se može napraviti drvo ili helikopter, ili bilo šta. Mnogo je pričala i mahala svojim tankim rukama, a mislim da je rekla da se zove Li. Ponekad je pokazivala ka jednoj klupi na kojoj je neki čika strogih očiju čitao novine, pored starije devojčice čija je kosa bila crna kao gavran. Shvatio sam da joj je to sestra. Jela je neku crvenu i vlažnu voćku i brisala usta maramicom čipkanih rubova. Kada sam joj prišao, ona me je sa uzdržanim izrazom lica ponudila parčićima uredno izrezanim nožićem za voće. Bilo je tako slatko da su me prošli žmarci, nikad nisam pojeo ništa tako ukusno, pa sam gurnuo svog drugara, da i on proba. Uživao je poluzatvorenih očiju. I kao u znak zahvalnosti, iznenada je izvadio jednu kutiju za šibice, otvorio je malčice i pustio Kineskinje da pogledaju.

Unutra je ležao veliki skarabej koji se zeleno prelivao. Starija sestra pokušala je da ga nahrani parčencetom voća, ali je on onda odleteo. Vinuo se zujeći potmulo iznad svih tih kosookih ljudi u foteljama, kružio iznad dve tete sa štapićima u kosi koje su zapanjeno podigle pogled, zaobišao brdo putnih torbi s nemarno nataknutim rogovima irvasa na vrhu i nastavio hodnikom, ispod samih neonskih cevi, istim putem kojim smo i došli. Moj drugar je tužno izgledao, ali sam pokušao da ga utešim rekavši mu da je njegov skarabej sigurno pošao kući u Pajalu.

U istom trenutku iz zvučnika se začuo glas i nastupio je opšti pokret. Spakovali smo slagalicu u devojčinu torbu sa igračkama, pa smo se u gomili putnika probili kroz obrtni krst. Ovaj avion bio je mnogo veći od prethodnog. Umesto propelera imao je na krilima velike bubnjeve, koji su zviždali

dok smo kretali. Buka se pojačavala do zaglušujućeg urlika, da bi se na visini pretvorila u potmulo brujanje.

Stigli smo u Frankfurt. A da mog ćutljivog saputnika nije zboleo stomak, i da nije počeo da kaki ispod jednog stola, mi bismo sigurno, mi bismo apsolutno, mi bismo bez i tračka sumnje stigli u Kinu.